

Pavel Pešta

NĚKOLIK POZNÁMEK K „TÁNÍ“ V JIHMORAVSKÉM REGIONU - - A JEDNA POZNÁMKA OBEČNÁ NAVÍC

Nemíním zde provádět nějaké obsáhlé rozbory. Chtěl bych jen připomenout několik impulzů, které pro „tání“ vyšly z jižní Moravy. Některé jsou známé, byť dnes možná pozapomenuté, o jiných však dosud širší veřejnost neví.

1. Začalo to vlastně již v první polovině 50. let. Když v lednu 1954 počal v Brně vycházet „měsíčník pro literaturu, umění a kritiku“ *Host do domu*, znamenalo to první narušení monopolu centrálního literárního tisku, jaký do té doby reprezentoval měsíčník *Nový život* a týdeník *Literární noviny*. A ještě téhož roku v listopadu se v 11. čísle *Hosta* objevila stať Jana Trefulky *O nových verších Pavla Kohouta* - polemicky,¹ která odhalila pozlátkovost tehdejší poezie a především tehdejšího oficiálního svazáckého básníka. Rozvířila poprvé skutečně širokou diskusi, do níž přispěli jak čtenáři,² tak básníci: Josef Kainar, který vystoupil ostře proti Trefulkovi,³ a Kainarův někdejší druh v redakci *Rovnosti* Jan Skácel, který naopak jednoznačně podpořil Trefulku.⁴ Po skutečně otevřené výměně názorů byla diskuse v 3. čísle 2. ročníku podivně uzavřena dvěma zcela protichůdnými závěry.⁵ Oficiální závěr redakce byl dosti kající, sypala si popel na hlavu za některé myšlenky a formulace Trefulkovy, za své vedení diskuse (de facto za to, že jí dala volný průchod), a zvláště za uveřejnění příspěvku Jana Skácela, v němž tehdy mladý básník odmítal milovat zbraně. Zcela odlišný ráz měl současně otištěný článek předsedy redakční rady *Hosta do domu* akademika Františka Trávníčka.⁶ Skácela sice také hodil přes palubu,

1 *Host do domu* 1, 1954, č. 11, s. 505-508.

2 Z dopisů. *Host do domu* 1, 1954, č. 12, s. 550-551; *Od života k veršům, od veršů k životu. Hlasý čtenářů. Host do domu* 2, 1955, č. 1, s. 28.

3 J. f. Kainar: *O Janu Trefulkovi - polemicky. Host do domu* 1, 1954, č. 12, s. 550-551.

4 J. Skácel: *O verších Pavla Kohouta - v glosách. Host do domu* 1, 1954, č. 12, s. 551-553.

5 Redakce: *Uzavíráme diskusi. Host do domu* 2, 1955, č. 3, s. 117-119.

6 Fr. Trávníček: *Aby bylo jasno. Host do domu* 2, 1955, č. 3, s. 114-117.

za Trefulku se však plně postavil a ostře polemizoval se statí Sergeje Machonina *Za kritiku ideovou, tvořivou a pomáhající*, publikovanou v *Literárních novinách*.⁷ Machonin si v ní nejdříve položil příznačně potměšilou řečnickou otázku: „*Jestliže je něčimu nitru protivný hrdý a povznášející pocit dobývání nejsmělejších met lidského usilování, pak nezbývá, než se ptát, jménem koho tu kritik mluví?*“ A potom přímo obvinil Trefulku z neznalosti elementárních principů „*ideovosti a strannickosti jako filozofického základu socialistického umění*“; pozici redakce *Hosta* označil za individualistickou a liberalistickou. Byl to tedy těžký kalibr obvinění a vcelku se nelze divit, že se redakce zalekla a couvala. V této situaci, kdy šlo o samu další existenci časopisu, působil přímo neuvěřitelně rozhodný postoj prof. Františka Trávníčka, kterého jsme z jeho seminářů znali jako fanatického dogmatika, pro kterého vrcholnou argumentací vždy bylo Lenin napsal, Stalin řekl... Nekompromisně odmítl překrucování Trefulkových výroků a klidnou a věcnou argumentací Machonina doslova roznesl na kopytech. Neobešel se přitom ani tentokrát bez citování svého milovaného Stalina - ale jaký to byl citát: „*Žádná věda se nemůže rozvíjet a dosahovat úspěchů bez boje názorů, bez svobody kritiky*.“ A Trávníček k tomu dodal: „*To vše platí plnou měrou o všech oblastech lidského myšlení a tvůrčí práce, i o poezii. Domníváme se, že ani Trefulkova kritika, ani její čtenářská odezva nevymyká se ze stalinského pojetí svobody kritiky*.“

2. Dalším impulzem pro pokrok „tání“ byl vznik divadla *Večerní Brno* na podzim 1959. Začalo kabaretními pásmy, postupně však zahrnovalo stále širší okruh životních jevů, až jeho vývoj vyvrcholil r. 1963 hrou *Drak je drak či kterak Žužličtí k rozumu přišli* od autorské trojice Vladimír Fux, Vlastimil Pantůček a Miroslav Skála, kterou pak hrálo na dvacet dalších divadel, a v následujícím roce satirou Milana Uhdeho *Král Vávra*.⁸ Tehdy již proměněné *Literární noviny* přinesly rozhovor proměněného Sergeje Machonina s Milanem Uhdem,⁹ v němž se dotkl i existenčního rizika, jaké satira může přinést svému autorovi. Uhde mj. řekl toto: „*Moje žena není zapisovatelkou, nýbrž chemičkou, a nedojde-li ani k nejlepšímu, ani k nejhoršímu, bude mne snad žít*.“ Nikoli tehdy, ale za normalizace k tomu skutečně došlo.

3. Také činohra *Státního divadla* v Brně se snažila k „tání“ přispívat za vedení triumvirátu Miloš Hynšt, Bořivoj Srba a Evžen Sokolovský. Od

7 *Literární noviny* 4, 1955, č. 5, 29. ledna, s. 4.

8 Vývoj *Večerního Brna* v 60. letech podává knižka M. Rejnuše *Kabaret Večerní Brno*, Orbis, Praha 1985.

9 sm: Rozhovor o Gogolovi a světě Matoušovi. *Literární noviny* 15, 1966, č. 20, 14. května, s. 4-5.

Jan Skácel
(60. léta)

foto: archiv

her Majakovského a Bertolda Brechta dospěla na jedné straně k uvedení Havlovy *Zahradní slavnosti*, na druhé straně v r. 1965 k inscenaci Janem Kopeckým rekonstruované podkrkonošské lidové pašijové hry pod názvem *Komedie o umučení a slavném vzkříšení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista*, která stranické činitele obzvláště pobouřila, protože z některých míst jižní Moravy byly na ni pořádány zájezdy a protože zde herci nic nezesměšňovali, ale hráli s intenzivním prožitkem.¹⁰ O to, aby byla inscenace zpřístupněna i těm lidem, kteří do divadla v Brně zajet nemohli, ani do sedmi dalších divadel, která poté pašije uvedla, postaral se *Gramofonový klub*, který nahrávku celé inscenace vydal v r. 1969 na gramodeskovém kompletu.

4. Do ovzduší pokročilého „tání“ plně zapadly v roce 1967 oslavy stého výročí založení prvního českého gymnázia v Brně. Na rozdíl od Olomouce, kde vzniklo první české gymnázium současně, mělo však i po školských reformách zákonného dědice, v Brně při všech reformách a reorganizacích zcela zmizelo a v jeho někdejší budově byla zřízena experimentální matematická základní škola. Přesto se absolventům ve spolupráci s několika žijícími profesory podařilo zorganizovat oslavy přímo mohutné, které se konaly v nejreprezentativnější brněnské budově, nedlouho předtím otevřeném *Janáčkově divadle*.

¹⁰ Stanovisko stranických orgánů je přetřeseno pod tit. Jak působila ideologie řízená KV KSČ v Brně v časopise Státního divadla v Brně Program, roč. 18, 1989/1990, květen 1990, s. 322-323.

Příznačné už bylo, že za hlavní den oslav byl zvolen 28. říjen, tehdy disqualifikovaný na pouhý *Den znárodnění*, a že hlavním řečníkem byl docent Robert Konečný, známý jako psycholog i spisovatel, který byl po r. 1948 vyhozen z fakulty. Ve spolupráci s *Musejním spolkem* se také podařilo vydat sborník *První české gymnázium v Brně*, v jehož oddíle vzpomínek absolventi z doby po roce 1948, k nimž patřil i Milan Kundera, zcela otevřeně psali nelichotivě o tehdejší době.¹¹

5. Rovněž redakce kulturní rubriky listu KV KSČ *Rovnost* se snažila různě přispívat k uvolnění. Ve spolupráci s brněnskou pobočkou *Ústavu pro českou literaturu*, zřízenou v r. 1961, zavedla ve víkendové příloze rubriku *Kniha, která nás zaujala*; tu v podstatě obhospodařovali pracovníci pobočky spolu s jedním pracovníkem *Literárního oddělení Moravského muzea*. Snažili se v těchto recenzích propagovat díla, přinášející nové pohledy ve smyslu „tání“. Zpravidla vážně, ve vhodném případě - jako byla třeba silvestrovská stránka - však i formou parodie dogmatické kritiky. Psali ovšem recenze také do běžné kulturní rubriky.

6. Na závěr bych rád řekl ještě jednu poznámku neregionální, možná poněkud provokativní. Chtěli-li dnes publicisté někoho znemožnit, jsou rádi, když mohou uvést, že byl v těch a těch letech členem komunistické strany. Jenže tyto věci je třeba hodnotit historicky, věnovat pozornost tomu, kdy do strany vstupovali. V poválečné době to bylo zvláště u mladých lidí z upřímného idealismu a přílišné důvěřivosti k pěkným řečem. Proto mnozí, když poznali pravou skutečnost, se v 60. letech dostali do popředí zápasu o změnu, jako třeba Milan Kundera nebo publicista Vladimír Blažek. A nemělo by se zapomínat, že v 60. letech existovalo jakési neorganizované hnutí, které by se dalo nazvat „slušní lidé do strany“. Vycházelo z úvahy, že nějaké činy proti komunistické straně Moskva v žádném případě nepřipustí, že je třeba stranu změnit zevnitř. Tehdy vstoupili do komunistické strany i někteří mí přátelé a také já sám jsem musel tuto otázku řešit, když mne ke vstupu v polovině 60. let vybízel můj šéf, dr. Vlašín. Že jsem nakonec nevstoupil, o tom rozhodla především úvaha, že bych se vzhledem ke svým pohybovým potížím nemohl této činnosti věnovat natolik, abych získal nějaký vliv, a že co zvládnou, je publicistická činnost - a tu stejně provádím. V době normalizačních prověrek mi pak dr.

11 M. Kundera: *Staromódní škola*. Sb. *První české gymnázium v Brně 1867-1967*, vyd. Musejní spolek v Brně jako 5. sv. Vlastivědné knihovny moravské r. 1967, s. 109; Pavel Pešta: *V neklidné době*, tamtéž s. 111-113; Roman Ráz: *Jsmo o to chudší*, tamtéž, s. 113-114;

Z. Vyhřelal: *Vzpomínky poněkud zrezivělé*, tamtéž, s. 114-115.

Vlašín mezi čtyřma očima řekl, že jsem udělal dobře, že jsem tehdy nevstoupil, že - jak mne zná - bych byl nejspíše vyloučen. Připomínám tuto záležitost jen proto, že nemám rád, když je některými lidmi hanoben každý, kdo o stranu nějak zavadil, jako by tam šel se zjištěnými úmysly; byly i jiné případy, kdy šlo až o jakési sebeobětování v zájmu změny; kdo byl ze strany vyloučen, byl totiž na tom mnohem hůř než bezpartijní. Samozřejmě značně jiné je to, pokud jde o léta normalizace; tam už asi více platí, že rozhodovalo vědomí, že je to předpoklad ke kariéře, i když byly nepochybně také případy, kdy někdo vstoupil jen ze strachu odmítnout případnou nabídku vstupu do KSČ.